

TÜRK ATASÖZLERİNDE ÇATIŞMA NEDENLERİ*

Nihal Mamatoğlu, Rasim Özgür Dönmez**

Seçil Keskin, Burcu Dönmez Albayrak***

Giriş

Bu çalışma atasözleri üzerinden Türk kültüründe çatışma nedenlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Atasözü kültürün önemli bir parçası, anonim özellik taşıyan, tarihsel olarak miras kaldığı kabul edilen ve ortak düşünce, tutum ve davranış bütünü oluşturan kısa, özlü, kalıplaşmış sözler olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2007, s.27). Bir başka deyişle atasözü, önceki nesillerin “uzun denemelere dayanan hükümlerini, genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düstur haline getiren ve kalıplaşmış söz biçimleri bulunan, herkeşce benimsenmiş özlü sözler” olarak da tanımlanmaktadır (Topaloğlu, 1989, s.32).

Atasözleri ve kültür arasındaki ilişki Saussure’cu bir yaklaşımla gösteren -gösterilen ilişkisi içinde değerlendirilebilir. Saussure’e (Culler, 1976, s.19) göre “Dil bir göstergeler dizgesidir” ve anlam üretimi dile bağlıdır. Düşünceleri ifade etmek amacıyla kullanıldıklarında sesler, imgeler, yazılı sözcükler, resimler, fotoğraflar vb. dilde gösterge işlevi görürler ve dilin düşünceleri iletmek için bir dizgenin ya da uyulaşımın parçası olması gerekir. Saussure, göstergeyi iki ögeye ayırarak çözümler buna göre, ilk öge aldığı biçimle (sözcük, imge, fotoğraf vb.) zihnimizde uyandırdığı kavrama karşılık gelen gösteren, ikinci öge ise bu biçimin çağrıştırdığı düşünce ya da kavrama karşılık gelen

*Bu çalışma TUBİTAK tarafından desteklenen “Türk Kültüründe Çatışma ve Müzakere” başlıklı 113K548 numaralı SOBAG 1001 projesinden elde edilen veriden üretilmiştir.

**Prof. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

*** Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doktora Öğrencisi.

gösterilendir. Bu manada atasözleri sözcük dizimi ve zihinde yarattığı imge ile (gösteren) atasözünü üreten toplumun zaman içinde tecrübe ettiği ve öğütlediği davranış, norm ve değerlere (gösterilen) yani kültüre işaret eder denilebilir.

Kültür belli bir alan içinde aynı dili ve diyalektiği paylaşan insanlar arasında paylaşılan değerler sistemidir (Tirandis, 1994). Köknel (1981, s.18), insanın ürettiği tüm nesnelere, kültürün maddi yönü; din, inançlar, gelenek, görenek, tutumlar, beklentiler gibi topluma biçim veren ürünleri kültürün manevi yönü olarak tanımlanmaktadır. Kültürün maddi ve manevi yönünün sağlıklı işleyebilmesi, kültürün uygulanabilmesi, aktarılabilmesi ve geliştirilebilmesi için üzerinde uzlaşmış belirli bir iletişimsel dizgenin yani toplumca kabul edilmiş ortak bir dilin olması gerekir (Özkan ve Gündoğdu, 2011). Bu noktada dil ve kültür arasındaki ilişkinin birbirini beslediği söylenebilir öyle ki; dil iletişimsel süreçte kültürün nesilden nesile taşınmasını sağlarken aynı zamanda kültür, dilin sözcüğüne katkıda bulunma işlevini içerisinde barındırır (Özkan ve Gündoğdu, 2011). Özetle dil bir toplumun kültürel hafızasıdır.

Köksal (2003), bir toplumun dili ve geleneklerinin “hiçbir zaman unutulmama” özelliği açısından birbiriyle bütünleştiklerini ifade eder. Kısa, geleneksel; uyaklı, benzer, karşıt anlamlı, eş sesli vb. farklı dizimlerle akılda kalıcı olma özelliğine sahip atasözleri ve deyimler, ortaya çıktıkları kültürü anlamak için sıkça başvurulan önemli bir kaynaktır. Kültür toplumsal yaşamda bireysel ve kurumsal işlevlere yön veren bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, atasözleri; bir kültürün bireysel ve kurumsal işlevlerini anlamamızda bize yardımcı kodlar olarak görülebilir. Bu çalışmada, Türk atasözlerinin çatışma kavramı açısından incelenmesi; Türk kültüründe çatışmanın nasıl tanımlandığını nelerin çatışma nedeni olarak görüldüğünü, çatışmalı durumlarda sonraki nesillere nelerin öğütlediğini anlayarak ortaya koymak açısından yararlı olacaktır.

Kültür Boyutları

Farklı kültürleri birbirleriyle karşılaştıran çok sayıda çalışmada; kullanılan kültür boyutları; yüksek yaygınlık, affetme, durumsallık, yaygınlık, özel olma (Trompenaars, 1993), karmaşıklık, sıkılık ve kolektivist ve/veya bireysellik (Triandis, 1994) olarak sıralanabilir. Kültürel farklılıklar incelenirken en çok Hofstede’in (1968; 1972; 2001) kültür boyutlarını tanımlayan çalışmaları temel alınmaktadır. Bu boyutlar güç mesafesi (power distance), belirsizlikten kaçınma (uncertainty avoidance), bireycilik (individualism) ve erkeksilik (masculinity) olarak adlandırılır. Yüksek güç mesafesi olan kültürlerde yönetici ile ast, nüfuz sahibi ile nüfuz sahibi olmayan birbirlerinin eşit durumda olmadığını kabul eder. Bireycilik boyutu; ilgili kültürde grubun yararı ya da ilgilerinin bireyin ilgi veya yararlarından ne kadar öncelikli olarak ele alındığı ve önemsendiği üzerinde durmaktadır. Grubu öne çıkaran kültürler toplulukçu, bireyi öne çıkaran kültürler bireyci kültür olarak adlandırılırlar. Belirsizlikten kaçınma boyutu, açık olmayan, yordanamayan durumlardan kaçınma çabalarını ifade eder. Erkeksilik boyutu ise; cinsiyetler arası farklılık miktarının yüksek olduğu kültürleri erkeksi, düşük olduğu kültürleri kadınsı olarak tanımlar.

Türkiye çalışmaları Hofstede’in bulgularına benzer olarak Türk kültürünün daha çok toplulukçu ve güç mesafesi yüksek kültürlerin özelliklerini gösterdiğini ortaya koymak-

tadır (Agee ve Kabasakal, 1993; Göregenli, 1997; İmamoğlu ve Küller, 1993; Kozan ve Ergin, 1998, Mamatoğlu, 2008; Tezer, 1999).

Bu çalışmada “kişinin ya da grubun hedeflerine ulaşma eylemlerinin kişi ya da grup tarafından engellenmesi veya engellenmeye çalışılması ile başlayan bir süreç olarak tanımlanan” (Thomas, 1992) ve kültürden kültüre farklılık gösteren (Foster, 1992; Lituchy, 1997) çatışma kavramı ile ilişkili atasözlerini ulusal kültür açısından değerlendirmeler yapılarak incelenmektedir.

Yöntem

Atasözü çalışılmalarında iki yol izlenmektedir (Coffin ve Cohen, 1966). İlki “klasik atasözü” çalışmalarıyla; atasözlerinin anlamsal içeriği, tanımlamaları ve işlevi analiz edilir. Bu tip çalışmalarda atasözleri tematik ve stil olarak sınıflandırılarak var olan olay veya olguyla ilişki kurulması sağlanmaya çalışılır (Coffin ve Cohen, 1966). İkinci olarak “bilişsel atasözü” çalışmalarında; insanların atasözleri hakkındaki perspektifleri, atasözlerinden ne anladıkları ve atasözlerinin somut toplumsal işlevleri analiz edilir (Lakoff ve Turner, 1989). Bu çalışma, klasik atasözü çalışmalarında ortaya çıkan içerikle Türk kültüründe çatışmaya neden olduğu düşünülen durumların doğasını anlamayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda bu çalışmada Ömer Asım Aksoy’un (Ö.A.A.) Türk Atasözleri Sözlüğü (2013) temel alınmıştır. İki bağımsız yargıcı sözlükte yer alan 2667 atasözünü çatışma kavramı açısından değerlendirerek, iki bağımsız liste oluşturmuştur. Daha sonra dört araştırmacı bir araya gelerek iki liste üzerinden 557 atasözünün, tematik incelemeye alınması üzerinde fikir birliğine varmıştır. Atasözleri üzerinden önce dört araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlama ve farklı temalar altında toplama çalışması yapılmıştır. Daha sonra bu dört ayrı çalışma bir araştırmacı tarafından değerlendirilmiş; kodlamalar ile temalar arasındaki ilişki yanında temalar arası ilişkiler de gözden geçirilerek çalışmaya son hali verilmiştir. Burada, çatışma ile ilgili 557 atasözünden çatışma nedenlerini konu alan 91 tanesine yer verilmektedir.

İlerleyen bölümlerde Türk atasözlerinin çatışmanın doğasını nasıl tanımladığı ve çatışma nedeni olarak işaret ettiği yedi temel başlık ele alınmaktadır. Bu çalışmada “*Kurda konuk (komşu) giden, köpeğini yanında götürür*” ve “*Kurtla görüşürsen köpeğini yarıdan ayırma.*” atasözlerinde olduğu gibi Ö.A.A.’un Türk Atasözleri Sözlüğü’nde birden fazla kullanımı (varyantı) olan atasözlerinden sadece birine yer verilmektedir

ÇATIŞMANIN DOĞASI

Çatışma Kaçınılmazdır

Türk atasözleri incelendiğinde çatışmanın toplum hayatı için doğal bir süreç olduğuna inanıldığı görülür. Bu temel düşünce, çatışmanın bir ihtiyaçtan doğduğuna ve sükûnetin sağlanmasının ancak çatışma sonunda mümkün olabileceğine işaret eder. “*Su bulanmayınca durulmaz.*” (Aksoy, 2013, s. 433) atasözü, farklı görüşlerin tartışılması, konunun eksik ve yanlış yönlerinin üzerinde durulması ve türlü çekişmelerden sonra yeni düşüncelerin üretimi ile ortak bir çözüme ulaşılabilmesine iyi bir örnektir.

Gergin Ortamlar Çatışma Üretir

Türk atasözleri bazı ortamların kendiliğinden çatışma üretebileceğine işaret eder. “Deniz kenarında dalga eksik olmaz.” (Aksoy, 2013, s.234), “Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.” (Aksoy, 2013, s. 414) atasözlerinde olduğu gibi ilişkilerin gergin olduğu, farklı seslerin çok duyulduğu ortamlar böyle ortamlara örnek olarak verilebilir.

Küçük Tehlikeler

“Az ateş çok odun yakar.” (Aksoy, 2013, s. 170) atasözü; önemsenip tedbir alınmayan tehlikeler önü alınmaz çatışmalara neden olacağını düşündürmektedir.

ÇATIŞMA NEDENLERİ

Türk atasözleri incelendiğinde çatışma nedenlerinin; “toplum hassasiyetleri”, “paylaşım adaleti”, “kişilerarası ilişkiler”, “kişilik özellikleri”, “iletişim”, “karşılıklılık ilkesi” ve “güç dengesi” olmak üzere yedi temel başlıkta ele alınabileceği görülmektedir.

Toplum Hassasiyetleri

Her kültür kendi içinde geleneksel, ailevi, dini, milli, siyasi pek çok norm ve değer barındırır. Yapılan atasözleri incelemesi sonunda Türk kültürünün toplulukçu yapısının; temel değerlere ebediyen sahip çıkılması gerektiğine, toplumsal değerlere saygısızlığın çeşitli sorunlara yol açabileceğine işaret ettiği görülmektedir. Türk atasözlerinin toplum hassasiyetine yaptığı vurgu içinde yer alan konular, aynı zamanda birer öğüt niteliği de taşımaktadır. Bu genel öğütler ve nedenler şöyle sıralanabilir; “toplumun değerleriyle çelişen tutum içinde olmamak”, “yanlış da olsa toplum huzuru için bazı olumsuzlukları görmezden gelmek”, “deneyimlerin dışına çıkmamak”, “çoğunluğun görüş ve duruşu dışına çıkmamak.”

Toplum Değerleriyle Çelişen Tutumlar

İlk olarak toplumun her türlü manevi değeriyle çelişen tutumlar ve manevi değerlere özensiz davranışların potansiyel çatışma nedeni olduğu üzerinde durulabilir. Türk atasözleri, “Cami duvarına işeyen itin ölümü yakındır” (Aksoy, 2013, s. 210) atasözünde olduğu gibi, özellikle kamunun benimsediği değerleri lekeleyen kişilerin toplum tarafından dışlanacağı ve cezalandırılarak kötü bir duruma sokulacağına dikkat çekilmektedir. Bu anlamda “Caminin (mescidin) mumunu yiyen kedinin gözü kör olur” (Aksoy, 2013, s. 210) atasözünde olduğu gibi, bir kamu kurumunun malına hıyanet eden, el uzatan veya kendisini büyüten, yetiştiren, besleyen kimseye nankörlük eden kişinin başının dertten kurtulmayacağı düşünülür.

Yine, toplumsal uyuma işaret eden “İp inceldiği yerden kopar” (Aksoy, 2013, s. 328) (Bu atasözü güç ilişkileri bölümünde yinelenecektir.) atasözü; bir toplumun, hassas olduğu konularda birbirine düşürülürse zayıf düşeceğini, kendi içinde çatışmalar yaşayıp dağılacağını anlatmaktadır. Bu duruma toplum hayatı içinde din, mezhep, siyasi düşünce yaşam tarzı gibi konular örnek olarak verilebilir. Sonuç olarak toplum hayatını tehlikeye atan çatışmalar, en çürük, en zayıf yerinden patlak verecektir.

Olumsuzluklara Göz Yummak

Türk atasözleri toplum hayatı ve uyuma verdiği önemi daha da ileri götürerek; toplumsal huzur için bazı şeyleri görmezden gelmek gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin “*Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar*” (Aksoy, 2013, s. 244) atasözünde ifade edilen, toplumsal yaşam içinde görmezden gelinen küçük ikiyüzlülükleri, çıkarları; sözünü esirgmeden kime dokunduğunu önemsemen söyleyen kişinin, diğerlerinin husumetini üzerine çekeceğidir. Böylece kişinin içinde yaşadığı toplulukla sorunlar yaşamaya başlayacağı, o kişiye bulunduğu ortamda istenmediğinin hissettirileceği ve ilişkilerin dışında bırakılmaya çalışılacağı anlatılmaktadır. Benzer atasözleri aşağıda verilmektedir.

“*Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek.*” (Aksoy, 2013, s. 244).

“*Doğru söyleyenin tepesi delik olur.*” (Aksoy, 2013, s. 244)

Deneyimlerin Dışına Çıkmamak

Türk atasözleri, kişinin çevresiyle fazla ilgili olmasının ve merakının, öngöremeyeceği riskler barındırdığına inanıldığını göstermektedir. Türk kültürünün toplulukçu yönelimi, “*Her deliğe (taşın altına) elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan*” (Aksoy, 2013, s. 307) atasözünde olduğu gibi, toplumun iyi bildiği ve çok iyi tecrübe ettiği alanlara girilmesini salık vermekte, yeni ve farklı uğraşlara girmesinin problem olacağına işaret etmektedir.

Benzer şekilde Türk atasözleri toplumun ön kabullerine sadık kalmayı, çoğunluğun uyum gösterdiği kural ve kaidelerle yaşamayı öğütlemektedir. Örneğin “*Sürüden ayrılanı kurt kapar*” (Aksoy, 2013, s. 435) atasözü; toplumun genel bakış açısı ve duruşunun dışına çıkan kimsenin yalnız ve savunmasız kalacağını, yeni ve tek başına başa çıkamayacağı tehlikeli durumlarla karşı karşıya kalacağına işaret ederek bireysel tercihlerin terk edilmesini öğütlemektedir.

Paylaşım Adaleti

Türk atasözleri, “*Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar*” (Aksoy, 2013, s. 197) atasözünde olduğu gibi toplum içinde kaynakların paylaşımında adil olunması gerektiğine; paylaşım adaletinin sağlanamadığı durumlarda kişilerarası çatışmaların çıkma olasılığının artacağına işaret etmektedir. Böyle durumlarda, kişinin beklentilerine kavuşması, toplum içindeki payını alabilmesi “*Ağlamayan çocuğa meme vermezler*” (Aksoy, 2013, s. 122) atasözünde olduğu gibi, çıkardığı çatışmaya bağlı olacaktır. Çünkü haklar fiilen mücadele etmeyene öylece verilmez.

Ayrıca, “*Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma (parasız koyma, çok saklama) hırsız (yüzsüz) edersin. (Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur)*” (Aksoy, 2013, s. 224). (Bu atasözü kişiler arası ilişkiler bölümünde yinelenecektir.) atasözünde olduğu gibi, kıt kaynağın paylaşımında adil pay alamayarak yoksun bırakılan kişilerin içinde bulunduğu şartlar ve bu şartların hissettirdiği olumsuz duygular, kişiyi yaşantısı ve çevresindekiler ile ilgili olarak kötü düşünmeye itecektir. Bu genel olumsuz çerçeve kişinin tutarsız, toplum tarafından onaylanmayan, toplum huzurunu kaçıran davranışlara yönelmesine neden olacaktır.

Paylaşım adaletsizliği karşısında ortaya çıkan yoksunluk; “*kötü mizaç*”, “*kuralsızlık*”, “*yakın çevre*” ve “*gücün aşılması*” alt başlıklarıyla tartışılabilir.

Yoksunluk ve Kötü Mizaç

Türk atasözleri özellikle toplum içinde hakları verilmeyen kişilerin bir de kötü yaradılışlı -belki de gördüğü kötü muamele nedeniyle kötü tabiatı benimseyen- kişilerin yaşadığı olumsuzluğu gidermek için; “*Aç domuz darıdan çıkmaz*” (Aksoy, 2013, s. 110). (Bu atasözü kişilik özellikleri bölümünde yinelenecektir.) atasözünde olduğu gibi, kime ya da neye zarar vereceğini düşünmeden hareket ederek çok daha büyük problemler ortaya çıkaracağına işaret etmektedir.

Yoksunluk ve Kurlsızlık

Türk atasözleri açlık ve isteklerinden mahrum bırakmak şeklinde ortaya çıkan adaletsizliğin, kişiyi kontrolsüz, kırıcı ve yıkıcı davranışlara sürükleyebileceğinin altını çizmektedir. “*Açın imanı olmaz*” (Aksoy, 2013, s. 111) atasözü; açlığın kişiyi tutum ve davranışlarında insafsızlığa, ahlak, toplum ya da din kurallarını tanımamaya, toplum değerlerini ihlal etmeye yönlendirdiğine işaret etmektedir.

Yoksunluk ve Yakın Çevre

“*Aç, yanından kaç.*” (Aksoy, 2013, s.114), “*Aç ile eceli gelen söyleşir.*” (Aksoy, 2013, s. 112) ve “*Aç kurt yavrusunu yer.*” (Aksoy, 2013, s. 113) atasözlerinde olduğu gibi; açlık ve hayatta kalma mücadelesi, kişinin gözünü öyle bir döndürür ki; hayatta kalabilmek için yakın çevresindekilere fiziksel zarar verebilecek kontrol dışı davranışlara yönelmesine, hatta en sevdiğilerine zarar vermeye kadar işi götürebilir.

Yoksunluk ve Gücün Aşılması

“*Aç köpek fırını (-ı fırın damı, duvarı) deler (yıklar)*” (Aksoy, 2013, s. 112) ve “*Aç kurt aslana saldırır*” (Aksoy, 2013, s. 113) atasözleri, ihtiyaç sahibinin hayatta kalabilmek için; gücünü aşan engellerle ve ölümü pahasına savaşı göze alabileceğinin altını çizmektedir.

Paylaşım adaletsizliğinin yarattığı yoksunluk ile başa çıkmak için ortaya konan tutum ve davranışlar incelendiğinde; özellikle toplum düzeniyle ilgili hassasiyetleri yüksek olan toplulukçu kültürler için zaman zaman toplum hayatını tehdit eden, uyumu bozabilecek, kurlsızlığa kadar gidebilen durumlara dikkat çekildiği görülmektedir.

Kişilerarası İlişkiler

Türk atasözleri, kişilerarası ilişkilerde “*kişisel hassasiyet alanları*”, “*menfaat ilişkileri*”, “*vefasızlık*” “*güç dengesizliği*”, “*aşırılıklar*”, “*aşırı eleştiri*”, “*yetki alanlarının ihlali*”, “*kadın erkek ilişkileri*” ve *iletişim*” “ alt başlıklarının. çatışma potansiyeli taşıdığına işaret etmektedir. Burada kişilerarası ilişkilerde kurulan “*iletişim*” in kendi başına, ayrıca ele alınacak büyük bir başlık olarak ortaya çıktığını ifade etmek gerekir.

Kişisel Hassasiyetler

Türk atasözleri bir nedenle mağdur olmuş, canı yanmış kişilere düşüncesiz ve anlayışsız davranışlarda bulunmanın yeni ve olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olacağına işaret eder. “*Açık yaraya tuz ekilmez.*” (Aksoy, 2013, s. 111), “*Acıkan ne olsa*

yer, acıyan ne olsa söyler (acıkan ne yemez, acıyan ne demez).” (Aksoy, 2013, s. 108) atasözlerinde olduğu gibi; kişisel hassasiyetleri olan kişiler, yaşadıkları acının üzüntüsü ve etkisiyle düşüncesiz davranışlar karşısında çok kırıncı olabilirler.

Ortak Menfaatlerin Sonlanması

Diğer yandan kişiler arası ilişkilerde ortak menfaatler ilişkilerin sorunsuz gitmesini sağlarken; ortak menfaatlerin bittiği yerde çatışma olasılığının arttığı da atasözlerinden anlaşılmaktadır. “*Abdalın dostluğu köy görününceye kadar*” (Aksoy, 2013, s. 106) atasözü bu duruma örnektir.

İyiliklerin Nankörlükle Karşılık Bulması

Türk atasözlerinde kişilerarası ilişkilerde çatışmaların kaynağını, “*Besle kargayı oysun gözünü.*” (Aksoy, 2013, s. 185) ve “*Merhametten maraz doğar (hasıl olur).*” (Aksoy, 2013, s. 389) atasözlerinde olduğu gibi, vaktiyle acınıp iyilik yapılan kişilerin oluşturduğuna dikkat çekilmektedir. Özellikle iyilik eden kişiye gösterilen vefasızlık ve ihanet; kimi zaman yapılan iyiliği kötüye kullanmak kimi zaman iyilik edenin başını derde sokmak şeklinde ortaya çıkabilir.

Güç Dengesizliği

Kişilerarası ilişkilerde, güç dengesinin eşit olmadığı durumlar bir başka çatışma nedenidir. Güçlü tarafın, çekinen zayıf tarafın üstüne çok gitmesi, korkan kişinin kendini can havliyle savunması ve gücünü aşsa bile “*Kediyi sıkıştırırsan üstüne atılır.*” (Aksoy, 2013, s. 356) atasözünde olduğu gibi karşı tarafa var gücüyle saldırmasıyla sonuçlanacaktır.

Hoşgörü Sınırı

Türk atasözleri “*Bir hatır, iki hatır, üçüncüde vur yadır.*” (Aksoy, 2013, s. 196) atasözünde olduğu gibi; kişiler arası ilişkilerde hoşgörüyü sınır çizmekte, aşırılığa kaçılması ve haddin aşılması durumunda sert tepkilerin ortaya çıkmasının uzak ihtimal olmadığını ifade etmektedir.

Benzer şekilde; “*Açtırma kutuyu söyletme kötüyü.*” (Aksoy, 2013, s. 113) atasözünde olduğu gibi ilişkide bulunulan kişiyi aşırı derecede kızdırarak tahrik etmek, kızdırılanın ne var ne yok, konuşulmaması gereken konuları bile ortaya dökmesiyle karşılık bulabilir.

Yıkıcı Eleştiri

Ailesi ve/veya çevresi tarafından her davranışı kınanan, her yaptığında kusur aranan, doğal ihtiyaçları karşılanmayan kişi, kendisinin beğenilmediği ve istenmediği fikrine kapılır. Bu olumsuz çerçeve kişiyi yaşantısı ve çevresindekiler ile ilgili olarak kötü düşünmeye iter. Nihayetinde içinde bulunduğu şartlar kişiye, toplum gözünde kaybedilecek bir şeyi olmadığı hissini verir. Böylece “*Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma (parasız koyma, çok saklama) hırsız (yüzsüz) edersin. (Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur)*” (Aksoy, 2013, s. 224) atasözlerinde olduğu gibi; onaylanmayan, toplum huzurunu kaçıran davranışlara yönelmesine neden olur.

Yetki Alanları

Bir topluluğu oluşturan kişiler arasında bu bir iş yerinde de olabilir; bireylerin yetki ve yetenek, alanları birbirinde farklıdır. Böyle durumlarda her birey neleri yapabileceğini neleri yapamayacağını bilerek, yetki alanında olmayan işlere kalkışmamalıdır. Yetki ve beceri dışı işler kendi başına karmaşanın çıkmasına neden olabilir. “*Buğday Hicaz’a giderken arpaya “ince yufkaya karışma” demiş*” (Aksoy, 2013, s. 207) atasözü yetki alanlarının ihlalinin önüne geçmek için verilen çabayı göstermektedir. Yetki alanı “*plansız kalabalık*” ve “*izinsiz işler*” alt başlıkları ile tartışılabilir.

a. Plansız Kalabalık

Birlikte iş yapmak üzere yetki alanları iyi belirlenmemiş, dinlemeyi bilmeden, bilgi sahibi olmadan konuşan, görüş ileri süren çok sayıda insanın plansız bir araya gelmesi, yükselen fikirler üzerinde karar vermenin ve iş bölümü yapmanın güçleşmesine, ortaya ürün çıkarmanın zorlaşmasına neden olur. “*Nerde çokluk orda bokluk*” (Aksoy, 2013, s. 396), “*Horozu çok olan köyün sabahı geç olur.*” (Aksoy, 2013, s. 316) atasözleri bu çatışma nedenine örnek oluşturabilir.

b. İzinsiz İşler

Yetki alanları ile ilgili benzer bir durum, kişilerarası ilişkilerde izin alınarak yapılması gereken işler olduğunda da ortaya çıkar. Örneğin, “*Destursuz bağa girilmez (gireni sopa ile kovarlar) (girenin yediği sopayı Mevla bilir)*” (Aksoy, 2013, s. 238) atasözünde söz konusu edilen izin alanı; bir başkasının sahip olduğu işe girmek, bir başkasının malını kullanmak, ortak ve izin gerektiren kullanım alanlarını izinsiz kullanmak şeklinde ortaya çıkabilir.

Kadın Erkek İlişkileri

Kişiler arası ilişkiler başlığı altında ele alınabilecek son başlık kadın erkek ilişkidir. Aslında “*Güzel kanda kavga anda*” (Aksoy, 2013, s. 298) atasözünde olduğu gibi kadın ile erkek arasında bir ilişki ve çatışma durumundan ziyade, güzel bir kadının, ona sahip olmak isteyen erkekler arasında çatışma nedeni olabileceği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca kadın, “*Erkeğin şeytanı kadın(karı). (kadın erkeğin şeytanıdır)*” (Aksoy, 2013, s. 269) atasözünde olduğu gibi; erkeklerin yoldan çıkmasının ve çatışmalı durumlar yaşamasının nedeni olarak görülmektedir. Son olarak, “*Bir evde dü zen varsa düzen olmaz o evde*” (Aksoy, 2013, s. 195) (bu atasözü güç dengesi başlığı altında yinelenektir.) atasözü aynı evde birden fazla kadın varlığını da çatışma nedeni olarak göstermektedir. Burada kadınların geçimsizliğine, birbirleriyle rekabet merakına ve güç mücadelesine dikkat çekilerek ev içinde çatışma kaynağı olabileceklerine işaret edilmektedir.

Kişilerarası ilişkiler başlığı altında ele alınan konuların ulusal kültürün; birlikte yaşama uyum, toplumu oluşturan bireylere vefa beklentileriyle uyumlu toplulukçu yapısı yanında, hiyerarşiyi bozmama, sınırlarını aşmama yetki alanlarının dışına çıkmama beklentileriyle uyumlu güç mesafesi yüksek profiliyle uyumlu olduğu söylenebilir.

Kişilik Özellikleri

Türk atasözlerinin toplum hayatı bireylerin “genel kişilik özellikleri” ve ilişki içinde “karşılıklı kişilik özellikleri” nin de çatışmalara neden olabileceğini ortaya koymaktadır.

Çatışma Potansiyeli Taşıyan Genel Kişilik Özellikleri,

Türk atasözlerinde çatışma potansiyeli taşıdığına inanılan kişilik özellikleri; “inançsızlık”, “toplum normlarına uyumsuzluk”, “hırs”, “saldırganlık”, “kötü yaradılış” şeklinde sıralanabilir.

a. İnançsızlık

Türk atasözleri, “Kork Allah’tan kokmayandan” (Aksoy, 2013, s. 369) atasözünde olduğu gibi, genel olarak manevi değerlere sahip olmayan, Allah inancı olmayan kişilerin sürekli çatışma potansiyeli taşıdığına dikkat çeker. Türk atasözlerine göre; inanç ve Allah korkusu, insanları taşkınlıklardan alıkoyar ve davranışlarına sınır çizer. Allah korkusu ve inancın olmadığı durumlarda hesap verme kaygısı olmayan insanlar kolayca kötülük yapabilir ya da en azından toplum içinde çatışmalı durumlar yaratabilirler.

b. Normlara Uyumsuzluk

“Deli ile çıkma yola, başına getirir bela” (Aksoy, 2013, s. 231), “Deliye taş atma, başını yarar (başına taş yağdırır)” (Aksoy, 2013, s. 232) atasözlerinde, kavrayış sorunları olan, kural tanımayan, toplum normlarına uymayan, davranışlarında denge bulunmayan bir mizaca sahip kişilerin arkadaşlık, evlilik ya da iş hayatında yol arkadaşlarının başına çeşitli dertler açabileceği dile getirilmektedir.

c. Hırs

Hırslı kişiler aşırılıklara yakın durarak; kabul edilmesi zor olumsuz davranışlara yönelir, çevrelerindeki insanlara zarar vermeye başlarlar. Aşağıdaki atasözlerinde anlatıldığı üzere hırs ve aşırılık yüklü davranışlar en çok söz konusu kişiye zarar verebilecek çatışmalı durumların ortaya çıkmasına neden olur.

“Arayan Mevla’sını da bulur, belasını da.” (Aksoy, 2013, s. 150).

“Serkeş öküz(son) soluğu kasap dükkânında alır.” (Aksoy, 2013, s. 425).

“Haddini bilmeyene bildirirler.” (Aksoy, 2013, s. 299).

“Harmanı yakarım diyen, orağa yetişmemiş.” (Aksoy, 2013, s. 302).

“Deli deli akarı, bura bura tıkarlar.” (Aksoy, 2013, s. 231).

d. Saldırgan

Kişinin “Yırtıcı (alıcı) kuşun ömrü az olur” (Aksoy, 2013, s. 476), atasözünde olduğu gibi saldırgan, “Kurda konuk (komşu) giden, köpeğini yanında götürür” (Aksoy, 2013, s. 377) atasözünde olduğu gibi güven vermeyen aşırı kimliği; çevrelerindeki insanlar için sürekli tehdit oluşturarak yeni çatışma ve olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olur.

e. Kötü Yaradılışlı

Türk atasözleri “*Aç domuz darıdan çıkmaz*” (Aksoy, 2013, s. 110) atasözünde olduğu gibi, kötü yaradılışlı kişilere yapılabilecek haksızlıkların misliyle karşılık bulacağına, böyle kişilerin yoksunluğunu gidermek için kime, neye zarar verdiğini düşünmeyeceğine inanıldığını göstermektedir.

Karşılıklı Kişilik Özellikleri

Karşılıklı kişilik özellikleri başlığı altında “*zıt*”, ve “*benzer*” kişilik özellikleri üzerinde durulmaktadır.

a. Zıt Kişilikler

“*Ateşle barut (barutla ateş) bir yerde durmaz (olmaz)*” (Aksoy, 2013, s. 161) atasözünde olduğu gibi birbirine zıt kişilik özelliklerine sahip kimselerin uyum içinde bulunmaları veya çalışmaları zordur. Böyle zıt karakterler ilişki içinde her an kıvılcım alma ve çatışma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Benzer şekilde, dünya görüşleri, düşünceleri, istekleri ve kişilikleri farklı olan iki kişi aynı ortamda veya işte bir arada bulunmakta zorluk yaşar. “*İki baş bir kazanda kaynamaz*” (Aksoy, 2013, s. 321), “*İki koç kafası bir kazanda kaynamaz*” (Aksoy, 2013, s. 323) atasözlerinde olduğu gibi; böyle kimseler birlikte yapılacak iş üzerinde ortak karara varamazlar.

Öte yandan güç dengesinin kurulamadığı, güçlü ile güçsüz, saldırgan ile yumuşak mizaçlı, zarar verme potansiyeli olan ile zarar görebilecek olan zıt karakterdeki kişiler de çatışma riski ile karşı karşıyadır. Bu duruma aşağıdaki atasözleri örnek olarak verilebilir.

“*Kurtla Koyun kılıçla oyun olmaz.*” (Aksoy, 2013, s. 379).

“*Çömlek taşa dokunursa vay çömleğin haline.*” (Aksoy, 2013, s. 225).

a. Benzer Kişilikler

Diğer yandan, tıpkı birbirine zıt karakter özelliklerinde olduğu gibi, birbirine benzer kişiliklere sahip insanlar da kendi aralarında çatışma potansiyeli taşır. Bu durum görece olumsuz algılanan benzer kişilik özelliklerine sahip kişiler arasında yaşanır. Örneğin benzer rahat ve başına buyruk tavırlara sahip kişilerin “*İki at bir kazığa bağlanmaz*” (Aksoy, 2013, s. 321) atasözünde olduğu gibi takım halinde çalışamayacaklarına dikkat çekilmektedir. “*Çingene çingeneye çatmadıkça kasnak boynuna geçmez*” (Aksoy, 2013, s. 219) atasözü ise; kavga etme potansiyeli yüksek, saldırgan veya rezillik çıkarma eğilimi olan kişilerin, birbirlerine müdahale ederek çatışma ortamını yaratabileceğini anlatır. Yine ilişkilerinde ve işlerinde çıkar hesabını önde tutan, hile ve kurnazlıkta benzer kişilerin, ortak bir iş üzerinde çalışması durumunda birbirlerini aldatmak ve atlatmak için bütün hünelerini harcayacakları düşünülmektedir. “*İki cambaz bir iptе oynamaz*” (Aksoy, 2013, s. 321) atasözünde olduğu gibi, bu rekabet durumu hilebaz taraflar için olduğu kadar toplum hayatı için de tehlikelidir.

Genel olarak çatışma potansiyeli yüksek kişilik özellikleri değerlendirildiğinde; yapılan tanımlamaların çoğunun, Türk kültürünün toplulukçu yapısının onaylamadığı bireyci ve güç mesafesi yüksek kültürlerin endişe duyduğu, düzeni tehdit eden, uyumu bozan özellikler olduğu söylenebilir.

İletişim

Türk atasözleri, toplum hayatını düzenleyen iletişimin önemine dikkat çekerek; “*Bir söz bin büyüye bedeldir*” (Aksoy, 2013, s. 199) atasözünde olduğu gibi sözlerin neredeyse sihir kadar gizemli ve güçlü bir etkisi olabileceği üzerinde durmaktadır. İletişim başlığı altında; “*üslup*”, “*ölçsüzlük*”, “*üçüncü şahıslar*”, “*yönetenlerin veya yönetilenlerin dili*” alt başlıkları sayılabilir.

Üslup

İlk olarak üslubun, iletişim sürecinde kullanılan sözlerin “*Acı (kötü) söz insanı (adamı) dininden çıkar (tatlı söz yılanı ininden çıkarır), (tatlı dil yılanı deliğinden çıkar)*” (Aksoy, 2013, s. 109) atasözünde olduğu gibi insanlar üzerindeki etkisinden söz etmekte yarar vardır. Buna göre, akıllıca söylenmiş sözler karşıdaki kişiyi ikna edip, yumuşatarak çatışmaların sonlanmasını, işlerin olumlu yola girmesini sağlarken; düşünmeden edilen sözler karşıdakini sınırlendirip, ilişkilerde yeni çatışmaların sonu gelmeyen ve daha büyük problemlerin çıkmasına neden olur.

Ölçsüzlük

Türk atasözlerinde “*Bülbülün çektiği dili belası (-dır)*” (Aksoy, 2013, s. 209) atasözünde olduğu gibi; sözel iletişimde aşırılığa kaçmanın, üzerinde çok düşünmeden ve kontrol etmeden olduğu gibi konuşuvermenin kişinin kendisi için yeni çatışmalar yaratacağına inanılmaktadır. Benzer şekilde, “*İstediğini söyleyen istemediğini işitir*” (Aksoy, 2013, s. 329) atasözünde olduğu gibi, ağır ve hakaret içeren ölçsüz sözler benzer olumsuz sözlerle karşılık bulur ve çatışma durumu sürer gider.

Üçüncü Şahıslar

Türk atasözleri “*Düğünü okuyucu boklar*” (Aksoy, 2013, s. 250) atasözünde olduğu gibi; karşılıklı ilişkiler yolunda giderken, tarafların ilişkisi içinde doğrudan yer almayan üçüncü kişilerin, ettiği sözlerle yanlış anlamalara yol açarak ilişkileri zora sokabileceğini ifade etmektedir. Kimi zaman, söz konusu üçüncü kişiler bir tarafın iyi niyetle söylediği sözleri, yanlış yorumlayarak ya da diğer tarafa taşıyarak yanlış anlamalara ve düşmanlıklara neden olabilir. “*Bir fit bin büyü yerini tutar (yerine geçer)*” (Aksoy, 2013, s. 196) atasözü, üçüncü şahısların arada yaptığı laf taşıyıcılık ve dedikodunun ne kadar güçlü algılandığını ortaya koymaktadır. Benzer atasözleri aşağıda verilmektedir.

“*Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer.*” (Aksoy, 2013, s. 199).

“*Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır.*” (Aksoy, 2013, s. 200).

“*Söz var ara bozar, söz var ara düzer.*” (Aksoy, 2013, s. 432).

Yönetenlerin ve Yönetilenlerin Dili

İletişim başlığı altında son olarak toplum içindeki konumları itibarıyla nüfuz ve etki açısından birbirlerinden farklı kişilerin kurdukları ilişkide kullandıkları dil ve sözlerin önlenebilen çatışmalar yarattığı üzerinde durulabilir. “*Söz var dağa çıkarır, söz var, dağları indirir.*” (Aksoy, 2013, s. 432) atasözünde olduğu gibi yüksek bir sosyal statüsü olan kişinin daha düşük statüde birine yaklaşıırken kullandığı dilin yeni düşmanlıklar ve

çatışmalar yaratacağı gözler önüne serilmektedir. Buna göre, toplum önderlerinin ettiği sözler, kamu düzeni açısından oldukça önemlidir. Toplumu galeyana getiren, hassasiyetlerine dokunan sözler toplum huzurunun kaçmasına kişilerin ve sosyal grupların düzen bozucu tutum ve davranışlara yönelmesine neden olabilir.

“Söz var, iş bitirir; söz var baş yitirir” (Aksoy, 2013, s. 432) ve “Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı” (Aksoy, 2013, s. 444) atasözlerinde olduğu gibi düşük sosyal konumda olan kişinin ettiği sözlerde ve üslubunda dikkatsizliği; otoriteyi rahatsız ederek o kişinin geri dönüşü olmayacak şekilde cezalandırılmasına neden olabilir.

İletişim başlığı altında işlenen konulara bakıldığında toplumu oluşturan bireylerin toplulukçu ve güç mesafesi yüksek kültürlerin beklentilerine uygun olarak; yüksek tonda ve iddialı sözlerden uzak durmayı, kendilerinden statü olarak yukarıda kişilerle saygı sınırını aşmadan konuşma özeni içinde olmayı, statüsü aşağıda kişileri isyana sürükleyecek söylemlerden kaçınmayı öğütlediği görülmektedir.

Güç Dengesi

Güç dengesi, “çok başlılık”, “gücün nasıl kullandığı”, “yönetim zafiyeti”, “güce yakın olmak” alt başlıkları ile ele alınabilir.

Çok Başlılık

Türk atasözleri özellikle toplum hayatı içinde güç dengelerinin önemine dikkat çekerek, güç dengesi bozulduğunda çatışmanın kaçınılmaz olduğunun altını çizer. “Bir çöplükte iki horoz ötmez”, “İki aslan bir posta sığmaz” (Aksoy, 2013, s. 320), “Bir evde dü zen varsa düzen olmaz o evde.” (Aksoy, 2013, s. 195) atasözünde olduğu gibi daha çok merkezi güce vurgu yapan Türk atasözleri, toplum yönetiminde çok başlılığın sürekli çatışmalı bir ortam yaratacağına işaret eder.

Gücün Nasıl Kullandığı

Türk atasözleri incelendiğinde, “Balık baştan kokar” (Aksoy, 2013, s. 178) atasözünde ifade edildiği gibi; toplum içinde çıkan çatışmaların bir kısmının nedeninin toplumu yönetmekle sorumlu liderlerin genel tutum ve davranışlarından kaynaklandığına inanıldığı görülmektedir. Toplumda baştakilerin tutumu olumsuz ise; onları kendilerine örnek alan topluluk üyeleri de benzer yanlışlıklar yaparak ve olumsuzluklar yaşatarak yeni çatışmalara neden olabilirler.

Ayrıca toplum idaresinde liderler sahip oldukları gücü zorbalık, kanunsuzluk şeklinde ortaya koyarlarsa; ne din ne de yasa emirleri yürütülebilir. “Zor kapıdan girerse, şerait bacadan çıkar” (Aksoy, 2013, s. 485), “Zor oyunu bozar” (Aksoy, 2013, s. 485) atasözlerinde olduğu gibi, bir ülkede zorba bir yönetim iş başına gelirse, o ülkede daha önce yürürlükte olan yasalar ortadan kalkar; zorbalığın hükümleri yürürlüğe girer. Bu durum o toplum için sürekli çatışma ve karmaşa anlamı taşır.

Yönetim Zafiyeti

Türk atasözleri aynı bir yapının malzemesinin çürüdüğü kısmından çöktüğü gibi; bir toplumun da yönetim kademesinde meydana gelen acizlikler ve çaresizlikten çökebileceğini ifade eder. “İp inceldiği yerden kopar” (Aksoy, 2013, s. 328) atasözü bu duruma iyi bir örnektir.

Güce Yakın Olmak

“*Ağası güçlü olanın kulu asi olur.*” (Aksoy, 2013, s. 120) atasözü, güçlü bir liderin güç illüzyonu yarattığına, o toplumun veya lidere yakın kişilerin, bu etkiyle her çatışmada kazanacaklarına inanarak, daha fevri ve çatışmaya meydan verecek davranışlar içinde olabildiklerine işaret etmektedir.

Güç dengesi başlığı altında ele alınan çatışma nedenlerine bakıldığında güç mesafesi yüksek kültürlerde olduğu gibi; toplum düzeninin bir tek merkezi yönetici ile sağlanmaya çalışıldığı, güç dengesinin birden fazla lider ortaya çıktığında bozulacağına inanıldığı, lidere yakın kişilerin gücü arkalarına aldıklarına inanarak kendilerinde daha fazla çatışma çıkarma ehliyeti gördükleri, yönetim zafiyetlerinin ve yöneticinin diğerlerine yanlış örnek olabilecek tavırlarının potansiyel çatışma tehdidi olarak algılandığı görülmektedir. Ancak merkezi otorite onaylanıp kabul görse de; salık verilen, toplum içinde düzeni zor kullanarak sağlama yoluna gidilmemesidir. Tek bir otoriteyi benimseyen kültürler için bile gücün sınırsız ve zorlayıcı kullanımı yeni ve önu alınmaz çatışmaların habercisidir.

Karşılıklılık İlkesi

Türk atasözleri “*Şimşek çakmadan gök gürlemez*” (Aksoy, 2013, s. 438) atasözünde işaret edildiği gibi; öncesi olmayan, kendini hiç belli etmeyen bir durumun kendiliğinden ortaya çıkmadığını anlatmaktadır. Çoğu çatışmalı durum asıl çatışmayı tetikleyen daha önce yaşanmış çatışmaların bir sonucudur. Burada temel düşünce, toplum hayatı içinde bir başkasının kötülüğünü düşünmenin, dilemenin ve zararına çalışmanın yaratacağı çatışmalı durumun bir şekilde karşılık bularak hem kötü düşünceli kişiye zarar vereceği hem de yeni çatışmalar doğuracağıdır. Aşağıdaki atasözleri bu beklentiye örnektir.

“*Ava giden avlanır.*” (Aksoy, 2013, s. 165).

“*Herkesin ettiği yoluna gelir.*” (Aksoy, 2013, s. 310).

“*Kişi (herkes) ektiğini biçer.*” (Aksoy, 2013, s. 365).

“*Ne ekersen onu biçersin. (herkes ektiğini biçer)(eken biçer, konan göçer).*” (Aksoy, 2013, s. 395).

“*Rüzgâr eken fırtına biçer.*” (Aksoy, 2013, s. 416).

Türk atasözleri karşılıklılık ilkesinin; “*Mağdurun verdiği karşılık*” ile ya da “*ilahi adalet*” yoluyla işlediğini ifade ederken, toplum hayatı içinde başkalarına zarar verecek davranışlardan kaçınmayı öğütlemektedir.

Mağdurun Verdiği Karşılık

Kişisel çıkarlarını başkalarına zarar vermekte arayan kimse, o zarara kendisi de uğrar. Çünkü zamanla böyle kimselerin şerrinden korunmak için insanlar karşı önlemler alırlar. Öyle ki; “*Kazma elin kuyusunu kazarlar kuyunu.*” (Aksoy, 2013, s. 353), “*Çalma elin kapısını, çalarlar kapını.*” (Aksoy, 2013, s. 216), “*Ne dilersen eşine, o gelir başına.*” (Aksoy, 2013, s. 395), atasözlerinde olduğu gibi, bazen bir söz ya da eylemle yapılan kötülük, daha büyük bir çatışmayla karşılık bulur ve kötülük eden en büyük zarara kendisi uğrar.

İlahi Adalet

Türk atasözlerine göre, başkalarına kötülük eden kişi; cezasız kalmaz, ilahi adalet (Allah, kader) zarara uğrayanın bir nevi hakkını teslim etmek üzere; zarar verene veya yakınlarına benzer olumsuzlukları yaşatarak bir karşılık verecektir. Bu duruma aşağıdaki atasözleri örnek olarak verilebilir.

“*Etme bulma dünyası.*” (Aksoy, 2013, s. 277).

“*Etme bulursun, inleme (inleye inleye) ölürsün.*” (Aksoy, 2013, s. 277).

“*Kimsenin ettiği yanına kalmaz.*” (Aksoy, 2013, s. 365).

Türk atasözleri ilahi adaletin tecellisinde, “*mazlumlar*” ın ve “*kötülük edenlerin yakınları*” nın durumunu mercek altına almaktadır. Örneğin; “*Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste.*” (Aksoy, 2013, s. 142) atasözü masumlara yapılan kötülüklerin, mutlaka kader veya ilahi adalet tarafından karşılık bulacağına inanıldığını göstermektedir. Yine “*Mazlumun ahı indirir şahı*” (Aksoy, 2013, s. 388) atasözü, masumlara yaşatılan çatışmaların, sosyal konum itibarıyla kendisinden daha güçlü kişiler tarafından bile yapılsa mutlaka karşılık bulacağını, güç odaklarının konumlarını sarsacak büyüklükte problem olarak geri döneceğini anlatmaktadır. Türk atasözleri ilahi adalet ve kader hakkında daha da ileri giderek; kötülük edenin yeni çatışmaları, kişinin kendisine olmasa da sevdiklerine ve değer verdiklerine taşıyabileceğine işaret etmektedir. Bu duruma aşağıdaki atasözleri örnek olarak verilebilir.

“*Üveye etme, özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun.*” (Aksoy, 2013, s. 456).

“*Keçinin meşeye ettiğini küllü derisinden çıkarır.*” (Aksoy, 2013, s. 354).

“*Keçinin sumağa (meşeye) ettiğini sumak keçiyeye edecek.*” (Aksoy, 2013, s. 354).

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Türk kültüründe nelerin çatışma nedeni olarak görüldüğü; Türk atasözleri üzerinden, toplulukçu ve güç mesafesi yüksek ulusal kültür tanımlaması çerçevesi ile ele alınmıştır. Yukarıdaki tartışmalar ışığında Türk kültüründe; çatışma nedenleri olarak görülen durumların aynı zamanda çatışmalı konularla ilgili olarak toplumu uyaran birer öğüt niteliği taşıdığı düşünülebilir.

Ancak özellikle toplum hassasiyetleri başlığı altında değerlendirilen üç öğüte eleştiri getirilebilir. İlk olarak toplumda karmaşa yaşanmaması ahengin bozulmaması için; olumsuzlukları görmezden gelmeyi öğütleyen “*Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar*” atasözü; açık seçik yanlışların çözümsüz kalmasında bir sakınca görmemektedir. Oysa toplumun kendi yanlışlarına eleştiri getirebilmesi, öz değerlendirmesini yapabilmesi; o toplumun ve o toplumu oluşturan bireylerin sorunlarını çözmesine yardımcı olur. Bu şekilde toplumun refahı ve mutluluğunun önü açılabilir.

İkinci olarak, “*Sürüden ayrılanı kurt kapar*” atasözünde olduğu gibi toplum ahengini korumak ve bireysel olarak zarar görmemek için genele uymak nasihat edilirken; birey olarak var olmanın önüne geçildiği görülmektedir. Bu durum kişinin bireysel tercihlerde bulunmasını engellemekte; kendisini ilgilendiren eğitim, iş hayatı, evlilik gibi çok önemli konularda özgür olarak hareket etmesini kısıtlamaktadır.

Bireyselliği ve buna bağlı merak ve yenilikçiliği kısıtlayan bir başka atasözü “*Her deliğe (taşın altına) elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan*” atasözüdür. Merak yaratıcı

düşüncenin önünü açan anahtar kavramdır. Türk toplumunda çocuk yetiştirilirken aşırı korumacı tavır içinde olmak ve onların meraklarının önüne geçmek yaratıcı düşünceye ket vurabilecek bir durumdur. Oysa merak yanında özellikle doğa, yaşam ve çevrede olup bitenlere ilgi göstermek; bireyin farklı ve yeni durumları anlamasını ve kendini farklı koşullara uydurmasını sağlarken, bilimsel keşiflerin de önünü açabilecek değerli deneyimlerdir.

Türk atasözlerinin toplum hassasiyetleri ile ilgili eleştirilen üç öğüdü; toplulukçu yapısıyla öne çıkan kültürlerin bireyselliği kötü ve düzen bozucu görmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak sırf çatışma çıkabilir gerekçesiyle; yanlışları görmezden gelmek, özgür iradenin ve bireysel seçimlerin önüne geçmek, keşif ruhuna aykırı olarak merakı özendirmemek; bireylere ve bireylerin bir arada yaşadığı topluma çağa ayak uyduramamak anlamında zarar verebilir. Bu yeni çatışmalı durumlar için en önemli teskin edici açıklama yine Türk atasözlerinden ilhamla yapılabilir. “*Su bulanmayınca durulmaz*” yani toplum hayatı içinde çatışma doğal ve hatta kaçınılmazdır. Ayrıca yeni düşüncelerin üretimi ve olumlu çözümler için çatışma gereklidir.

Öte yandan bir eleştiri de kişilerarası ilişkilerde kadına nasıl bakıldığı konusunda getirilebilir. Türk atasözlerinde “*Güzel kanda kavga anda*” atasözünde olduğu gibi çatışma nedeni olarak güzel bir kadının görülmesi kadının nesneleştirilmesine işaret etmektedir. Öte yandan kadının “*Erkeğin şeytani kadın(karı). (kadın erkeğin şeytanıdır)*” atasözünde olduğu gibi erkeklerin yoldan çıkmasına ve çatışmalı durumlar yaşamasının bir nedeni olarak görülmesi kadınla ilgili önyargılı ve ayrımcı bir tutuma işaret etmektedir. Son olarak, “*Bir evde dü zen varsa düzen olmaz o evde*” atasözü kadınların geçimsizliğine, birbirleriyle rekabet merakına ve güç mücadelesine dikkat çekilerek bu ayrımcı tutumu devam ettirmektedir.

Kaynakça

- Agee, M. L. ve Kabasakal H. (1993). Exploring Conflict Resolution Styles: A Study of Turkish and American University Business Students. *International Journal of Social Economics*, 20(9).
- Aksoy, Ö. A. (2013). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İnkılap Kitapevi.
- Coffin, T. ve Cohen H. (1996). *Proverbs in Folklore in America*. Garden City, N.Y.: Doubleday.
- Culler, J. (1975). Defining Narrative Units. R.Fowler (Ed.). *Style and Structure in Literature: Essay in New Stylistic*. New York: Cornell University Press.
- Foster, D. A. (1992). *Bargaining across borders: How to negotiate business successfully anywhere in the world*. New York: McGraw-Hill.
- Göregenli, M. (1997). Individualist-Collectivist Tendencies in a Turkish Sample. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 28 (6), 787-794.

- Green, T. (1992). "Riddle" Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments (A communications-Centered Handbook). R. Bauman (Ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Hofstede, G. (1972). The Colors of Clars. *Columbia Journal of World Business*, 7(5).
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences, Second Edition: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks CA: Sage.
- Hofstede, G. (1968), *The Game of Budget Control*.
- İmamoğlu, O. ve diğerleri (1993). The Social psychological worlds of Swedes and Turks in and around retirement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 24.
- Korkmaz, R. (2007). *Romanda Mekânın Poetiği, Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan*, Külahlıoğlu İslam A. ve Eker S. (Ed.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kozan, K ve Ergin C. (1998). Preference for third party help in conflict management in the United States and Turkey An Experimental Study. *Journal of Conflict Management*, 29(4).
- Köknel, Ö. (1981). *Cumhuriyet Gençliği ve Sorunları*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Köksal, A. (2003). *Dil ile Ekin*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Lakoff, G. Ve Turner M. (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lituchy, T. (1997). Negotiations between Japanese and Americans: The effects of collectivism on integrative outcomes. *Canadian Journal of Administrative Sciences*. 14(4).
- Mamatoğlu, N. (2008). Effects on Organizational Context (Culture and Climate) from Implementing a 360-Degree Feedback System. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 17(4).
- Özkan, B. Ve Gündoğdu, A. E. (2001). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(3).
- Tezer, E. (1999). The Functionality of Conflict Behaviors and the Popularity of Those Who Engage in Them. *Adolescence*, 34(134).
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Triandis, H.C. (1994). *Culture and Social Behaviour*, New York: McGraw-Hill,
- Trompenaars, F. (1993). *Riding the Waves of Culture: Understanding Cultural Diversity in Business*, London: The Economist Books,

Öz

Türk Atasözlerinde Çatışma Nedenleri

Bu çalışmanın temel amacı Türk Atasözleri üzerinden Türk kültüründe çatışma nedenlerini analiz etmektir. Bu amaçla; klasik atasözü çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonunda ilk olarak Türk kültüründe çatışmanın doğal bir süreç olarak algılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Öyle ki; çatışma yaratıcı düşünce üretimi ve problemlerin çözümü için gerekli görülmektedir. Yine Türk kültüründe çoğunlukla problem yaratacak durumların açıkça ortada olduğuna inanıldığı görülmüştür. Özellikle küçük ve önemsiz görülen çatışmaların tedbir alınmadığında daha büyük problemlere neden olacağı algısının hakim olduğu bulunmuştur. Araştırma sonunda Türk kültüründe çatışma nedenlerinin 7 genel başlıkta değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır. İlk olarak; Türk kültüründe; dini, ahlaki, ailevi vb. değerler konusunda toplum hassasiyetlerine özen göstermemenin çatışmaların temel nedeni olarak algılandığı bulunmuştur. Ayrıca, kaynakların paylaşımında yaşanan adaletsizlik çatışmalara davetiye çıkaran bir başka nedendir. Öte yandan, kişiler arası ilişkiler çatışma nedenleri arasında genel bir başka başlık olarak ortaya çıkmakta; ilişkilerdeki özensizlik, güç dengesizliği, ortak çıkarların sona ermesi gibi pek çok durum bu başlık altında ele alınmaktadır. Bundan başka; inançsızlık, saldırganlık, aşırılık gibi bazı kişilik özelliklerinin, ilişki içinde birbirinin zıttı ya da olumsuz anlamda birbirinin benzeri kişilik özelliklerinin özellikle çatışma nedeni olarak görüldüğünün altı çizilmektedir. Buna ek olarak, kişilerin iletişim tazyi, kullanılan dil ve üçüncü şahısların yanlış yönlendirmeleri bir başka çatışma nedeni büyük başlığı olarak iletişime işaret etmektedir. Türk atasözleri daha önce yaşanan çatışmaların bir karşılık bulma ve ilahi adalet beklentisi içinde yeni çatışmalara neden olduğuna işaret etmektedir. Son olarak özellikle liderlerin güç paylaşımı ve gücünü nasıl kullandığı bir çatışma nedeni olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada tüm çatışma nedenleri Türkiye kültürün toplulukçu ve güç mesafesi yüksek bir kültür olma özellikleriyle tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çatışma, ulusal kültür, atasözü, güç kültürü, toplulukçu kültür

Abstract

Causes of Conflicts in Turkish Proverbs

The main objective of this study is to analyze the causes of conflicts in Turkish culture through Turkish proverbs. In this regard classic proverb study has been done in this study. At the end of the study, it was first reached the conclusion that conflict in Turkish culture is perceived as a natural process. Such that; conflict is considered necessary for creative thinking production and problem solving. Once again, in Turkish culture it was seen the situations that create problems are believed clearly obvious. It was found the dominant perception that when precautions are not taken, especially small and unimportant

conflicts will lead to bigger problems. 7 general causes of conflicts have been found in Turkish proverbs. They can be named as social sensitivity issues, distributional justice, interpersonal relationships, personality, communication, reactions to previous conflicts and power balance. Each causes of conflict heading have been discussed in the light of literature. First of all, in Turkish culture, it was found that inattention to social sensibility about religious, moral, family values was perceived as basic reason of conflicts. Also, injustice in sharing resources is another reason that causes conflicts. On the other hand, interpersonal relations are emerging as general title among conflict reasons; plenty of situations like negligence in relationships, power imbalances, end of common interests are discussed under this heading. Furthermore, it was underlined that personality traits like disbelief, aggression, intensesness; opposite personality traits of each other or similar personality traits of each other in the negative meaning in relation are especially seen as reason of conflict. In addition, people's mode of communication, the language used and third parties misleads are refers to another conflict reason major title as communication. It has been found that the cultural properties of Turkish proverbs about conflicts consistent with the characteristics of being power distant and collective culture like the results of Turkey's national culture studies. In this study it has been also focused on the causes of conflicts in relation to advice given by the Turkish proverbs. Finally, in some cases the criticism have been carried out as causes of conflicts in the Turkish proverbs.

Keywords: conflict, national culture, proverb, power culture, collective culture